

Väike märgiatlas

Karl Kello

Meremehesõlm.

Sueebisõlm.

Keel läks sõlme. Book of Kells, 8. sajand.

KEEL LÄHEB SÕLME

Sõlm on õnnemärk, kaitse- ja tõrjemärk. Sõlm võib sümboliseerida elu jätkuvust, lõpmatust, igavikku. Vanadel egiptlastel oli ta elu ja surematuse sümbol, Indias tähendavad Vishnu müstilised sõlmed järjepidevust, surematust, lõpmatust, igavest liikumist. Kuivõrd ühe joonega tehtud sõlme annab mõista kui universumi sümbolit, peaks selle sõlme lahtiharutamine tagama mingil määral võimu kõiksuse üle.

Saatusesõlmed

Räägitakse saatuse sõlmedest ja saatuse sõlmitusest – siis koonduvad saatuslikud asjaolud ühte puntrasse ja avaneb enneolematuid võimalusi. Sõnad võivad minna suus sõlme, ka keel läheb sõlme ning jääbki sellesse seisundisse teatud ajaks. Sõlm on kurjade vaimude tõke, sellest ka sõlmornamendid pühakodade seintel. Iiri keltide pühade raamatute illustratsioonid tehti hästi sõlmilised. Põiming tugevdab maagilist väge. Araablased sidunud teinekord habeme sõlme, kaitseks kurja pilgu eest. Meeste juuksesõlm, näiteks sueebisõlm, oli ilmselt ka maagilise tähendusega, mitte ainult ilustuseks tehtud. Staatuse sümbol. Kinnisõlmimine ei tugevda üksnes maagilist väge – korralik sõlm päästab meremehi ja mägironijaid. Kes tahab kurjade vaimude tähelepanu kõrvale juhtida, peab andma neile võimaluse sõlmi lahti harutada, sest seda armastavat need iseäranis teha.

Kolm sõlme, kolm töötust

Püha Franciscuse köiest tehtud võos olnud väidetavasti kolm sõlme, mis sümboliseerinud pühamehi kolme töötust: olla vaene, kasin, kuulekas. Kui keel läheb kergesti sõlme, mis tähendab nii sõna kui ka mõtte takerdumist, saab sõlmedega ka teavet edasi anda. Inkade sõlmkiri kipu töötab põhimõtteliselt sama moel kui taskurätikusse või võosse tehtud sõlmed.

Sõlmimine seostubki otseselt võotamisega – kui ikka kindel vöö vööl, on kohe kindlam tunne. Võõtamine on maagiline toiming ja vöö on maagiline vahend, vrd näiteks kirivööd. Isegi kujuteldav vöö pa-

kub tõhusat kaitset – näiteks mõõga andmine ehk mõõgaga võõtamine ja selle kaudu rüütliks tõstmine käibis omal ajal rüütlikslõõmise asemel. Heinakuhjale aga veeti vöö ümber, vajutades rehaga selle ümber rant, et pikne põlema ei lööks. Kuid mitte ainult pikse vastu: „Kui heinakuhi valmis saab, siis „tõmmatakse vöö ümber” – kätega patsutatakse ümberringi, et kuhjal jõuluööil külm ei oleks”; „Ütegi hainakuhja ei tohe hene jaanipäeva ilma vüüda tetta. Ilma vüüda kuhjaga hakkaved vanasaatan üüsel tii pääl inemisi essitama ja võrgutama”. Võotamata kuhjadest varastavat vanapagan endale heina, mistõttu talumeestel hein talvel ruttu otsa saavat.

Sõlmida ja lahti harutada

Unenägude seletamine, mõistatuste lahendamine ja sõlmede lahtiharutamine on lähedased tegevused. Näiteks olnud prohvet Taanielis eriline vaim, s.o mõistust ning taipu seletada unenägusid, lahendada mõistatusi ja harutada lahti sõlmi.

Sõlmitakse lepinguid, sõlmitakse sõprust. Piiblis on juttu Jumalaga lepingu ja sõpruse sõlmimise: ausalt õppimine ja tarkuse kadetuseta edasiandmine „on inimesetele ammendamatuks varanduseks, ja need, kes selle saavad, sõlmivad sõpruse Jumalaga andide soovitusel, mida õpetus annab” (Trk 7:14). Leidub aga ka neid, kes sõlmivad lepingu surmaga – hoopeljad ja pilkajad ütlevad: „Me oleme sõlminud surmaga lepingu ja loonud põrguhauaga liidu – tulgu või uputusel, meieni see ei ulatu, sest me valisime oma varjupaigaks vale ja pugesime pelgu pettusesse” (Js 28:15).

Armusõlmed

Sõlm on abieluühenduse ja armastuse siduva ühenduse sümbol. Abielu sõlmitakse. Indias seob peigmees pruudi kaelapaela sõlme. Armusõlm on omamoodi kihlasõrmuse variant – erinevalt abielusõlmest võib see veel lahti minna.

Sõlm sümboliseerib köitmise ja vabastamise väge, vrd saksa keeles *Entbindung* 'kohustustest vabastus; sünnitus'. Kui sünnitus algab, tuleb kõik sõlmed lahti siduda. Et sõlmed raskendasid sünnitust, ei tohti-

nud Vana-Roomas sünnitusjumalanna Juno templisse siseneja riietuses olla sõlmi. Ent sõlmed võisid osutada takistuseks ka rasestumisel. Juudi uskumuste kohaselt ei tohi pruutkleidil olla ühtki sõlme. Šotimaal peab pruutpaar vahetult enne õnnistamist kõik sõlmed lahti tegema. Mõnel maal tulnud pulmaõöl enne naise juurde heitmist tema riietel seitse sõlme lahti teha.

Gordioni sõlm

Kui millelgi on sõlm peal – tähendab, asi lõpetatud. Jäi aga midagi sõlme, tuli seega ette mingi takistus. Kui asjad jooksevad sõlme ja mõistus peale ei hakka, jääb üle sõlm läbi raiuda, vahel piisab selleks siiski vaid mõnest sõnast. Väljend *Gordioni sõlme raiuma* tähendabki mingit rasket, keerukat probleemi kiirelt ja efektiivselt lahendamata. Legendi järgi olevat Gordioni sõlme mõõgaga puruks raiunud Aleksander Suur püüdnud seda tulutult lahti sõlmida. Gordioni sõlm olnud sassiaetud rihmadest pusa, millega muistse Früügia pealinna kindluses sõjavankri ikkepuu tiisli külge seotud. Prohvetliku ettekuulutuse kohaselt avanenud sellele, kes sõlme lahti harutab, võimalus saada maailma valitsejaks. Idamaiste ettekujutuste järgi võinudki sõlm sümboliseerida kogu universumit. Mistõttu võib selles tiislis ka sümboolset maailmatelge, taevast ja maad ühendavat telge näha.

Kolm sõlme tuulteohelikus

Rootsi peapiiskop Olaus Magnus kirjutas Põhjamaa rahvaste ajalooainelises teoses, 1555, et soomlastel olnud muude paganlike valeõpetuste hulgas kombeks müüa tuult kaupmeestele, keda vastutuuled nende rannikul kinni hoidnud. Maksu eest antud mereliste tee kaasa kolm nahkrihma tehtud nõiasõlme. Esimese sõlme avamine tekitanud leebe tuule, teine – tugevama, kolmanda sõlme päästmisel aga tõusnud nii võimas maru, et laeva käilast polnud märgata karisid ja tüüri ei suudetud enam hoida. Kehvasti käinud nende käsi, kes põlastavalt eitanud, et neis sõlmedes võiks peituda selline vägi.

1240. a tutvustas frantsiskaani munk Bartholomäus kristlikule Euroopale vastustatud Liivimaa, mainides ühtlasi Winlandia tooreid ja julmi nõiatempude tegijaid, kes kauplevad tuult nende randa pidi kulgevatele või nende juures tuulte tõttu peatuma sunnitud merelistele. Lõngakerasse seotavat mitmeid sõlmi, mida tulevat lahti päästa selle järgi, kui kõva tuult tahetak-

se – ja et nende ebausku pilgata, panevatki pahad vaimud õhu liikuma. Ka Snorri Sturlusonil oli sama asja kohta üht-teist teada anda: Norra kuninga Olavi kolmanda viikingisõidu ajal aastal ca 1000 nõidunud finnid ööseks maru ja kõva lainetuse, võimalik et just tuulesõlmi lahti päästes. Kuninga kaitsevaim olnud finnade nõidusest siiski üle ja nii õnnestunud tal vastutuult loovides merele pääseda.

Kohalik tuuletark

Oskar Looritsal on mitmeid üleskirjutusi kohalike olude kohta. Kord tahtnud näiteks kolm hiidlast suurele maale minna, aga kartnud tormi ja läinud targa juurde, kes andnud neile oheliku, milles kolm sõlme. Tark hoiatanud mere peal kolmanda sõlme avamise eest. Minema hakates teinud hiidlased sõlme lahti – kohe oli tuul tagant. Keset merd avanud nad teise sõlme ja paat lennanud kiiremini edasi. Randa jõudes avatud kolmas sõlm – tuul tõusis vastu ja ajas hiidlased tagasi.

Ka Kihnu eit tahtnud oma pojaga Ruhnust koju sõita, vana hall mees andnud neile natuke tuult ligi: võtnud kaelast või taskust rätiku, sidunud kolm imelikku sõlme sisse ja öelnud, et kui tahavad tuult, päästku üks sõlm lahti, aga kolmanda sõlme eest tema ei vastuta. Kui Kihnu mets juba paistnud, teinud poiss teise sõlme lahti. Lained läinud valgeks ja vahutanud, tuul hakanud vilisema. Poisil tulnud kange himu kolmandat sõlme päästa, nii kui ta seda tegi, hakanud maa vilisema ja iil viinud tuuleräti käest. Hädaga saanud veel kaldale.

Tugev sõlm peale

Vastutuuled võib ka kotti koguda, aga kõva sõlm tehtagu peale. Reisimees Odysseus sattunud oma eksirännakul mingile saarele tuulte valitseja Aiolose juurde, kes andnud talle koduteele kaasa härjanahkse koti, kus olid kõik ebasoodsad tuuled. Hoolikas taganttuul tõuganud laeva üheksa päeva ja üheksa ööd kodu poole. Odysseuse mere-mehed olid väga uudishimulikud ning tegid tuultekoti lahti. Ulgumise ja vilistamisega tormasid metsikud tuuled kotist välja ning torm kihutas laeva tagasi avamerele, kuigi kodusaar oli olnud juba käeulatuses.

Kipu, inkade sõlmkiri.

Inglise sõlmaia motiiv.

Tuule müük: kolm sõlme tuulteohelikus. Olaus Magnus, 1555.